

Magdalena Miedzińska, Sławoj Tanaś

Biblioteki jako przedmiot zainteresowań turystyki

Wstęp

Czy biblioteka, książka, starodruk może być przedmiotem zainteresowań turystycznych? Oczywiście, że tak! Są tego przykłady na całym świecie. Począwszy od tak znaczących obiektów jak Biblioteka Kongresu w Waszyngtonie, czy Biblioteka Muzeum Brytyjskiego w Londynie, po niewielkie biblioteki klasztorne, jak np. biblioteka jasnogórska w Częstochowie. Artykuł jest próbą zwrócenia uwagi na problematykę wykorzystania w turystyce kulturowej obiektów, które pierwotnie nie znajdowały się w kręgu zainteresowań turystycznych, jednak po spełnieniu określonych warunków pełnią również funkcje turystyczne i poszerzają przestrzeń turystyczną o nowe przestrzenie, pierwotnie nieturystyczne. Do takich obiektów autorzy zaliczają biblioteki.

Biblioteka (gr. *biblios* = książka, *theka* = składnica) to pomieszczenie dla książek, księgozbior, instytucja, która gromadzi i udostępnia księgozbiory (Birkenmajer i in. 1971). Biblioteki podzielić można m.in. ze względu na charakter środowiska czytelniczego (np. naukowe, powszechne, szkolne), zakres tematyczny (np. ogólne, specjalne) oraz terytorialny zasięg (np. narodowe, regionalne, lokalne). Jednym z głównych zadań biblioteki jest gromadzenie, opracowanie i udostępnianie księgozbioru. Biblioteka to przede wszystkim budynek, niejednokrotnie wybijający się architektonicznie z otoczenia, pełniący wielorakie funkcje lub zbiór pomieszczeń przystosowanych do magazynowania i udostępniania zgromadzonego księgozbioru.

O lokalizacji, wielkości, wyposażeniu i funkcjonalności pomieszczeń bibliotecznych decydowały w przeszłości takie czynniki, jak: zmieniająca się postać książki, liczebność księgozbiorów, style architektoniczne i te-

chniki budowlane oraz rola i zadania, jakie pełniły biblioteki. Łączone ze świątyniami biblioteki starożytne lokalizowane były np. w centrum miasta, nieliczne w średniowieczu biblioteki klasztorne i kościelne mieściły się w celach, zakrystiach lub na chórach kościelnych, a powstające od końca XIII w. biblioteki uniwersyteckie otrzymywały oddzielne sale. Biblioteki salowe, skupiające w jednym miejscu funkcje magazynu, czytelni i opracowania, wzorowane na średniowiecznych bibliotekach uniwersyteckich przetrwały do końca XIX w.

Architektura i wystrój wnętrz zależały od panującego stylu i mody. Meble biblioteczne (szafy, regały, pulpity, ławy) nadawały niejednokrotnie oryginalny charakter dekoracyjny i reprezentacyjny sal. Biblioteki, szczególnie w dobie baroku i w XIX w. były budowane w postaci okazałych gmachów, posiadających obszerne sale magazynowe i czytelnie, których charakter podkreślany był specjalnym wystrojem. Zarówno duże budynki bibliotek narodowych (np. Biblioteka Kongresu), jak i małe prywatne biblioteki pałacowe (zamek w Kórniku) oraz klasztorne (biblioteka opactwa benedyktynów w St. Gallen), będąc obiektami zabytkowymi lub muzeami, stanowią od wieków cel turystycznych podróży grupowych i indywidualnych.

Z perspektywy zainteresowania turystycznego (poznawczego) biblioteka może być odwiedzana ze względu na posiadany księgozbiór (manuskrypty, starodruki, książki, mapy), założenie architektoniczne budynku, wnętrza oraz organizowane ekspozycje i imprezy kulturalne. Wynika to być może z założenia, że żadna trwała konstrukcja społeczna nie może utrzymać się bez solidnych fundamentów kulturowych, tworzonych przez dziedzictwo historyczne. Doświadczenie to w szczególności odnosi się do książki, której pozycja zmieniała się wraz z postępem cywilizacyjnym i kulturowym. Książka, jako przedmiot, jest wytworem człowieka, równocześnie jest czynnikiem wszechstronnie oddziałującym na jego osobowość. Ścisła współzależność ludzi i książek istniała w każdym okresie historycznym, choć charakter tych kontaktów ulegał zmianom stosownie do całokształtu uwarunkowań historycznych (Bieńkowska 2005).

Wobec powyższego, książka może stanowić przedmiot zainteresowania poznawczego turysty i stać się stymulatorem rozwoju przestrzeni turystycznej, a turysta może być zainteresowany księgozbiorem lub samym obiektem bibliotecznym.

Historia bibliotek

Rozpatrując biblioteki jako przedmiot turystyki poznawczej, należy prześledzić pokrótce ich historię.

Pierwsze zabytki twórczości graficznej pochodzą z okresu 25–11 tys. lat p.n.e. Są to rysunki na skałach, odkryte m.in. w jaskiniach południowej Francji i Hiszpanii, północnej Europy, w Afryce, Azji i Australii. Jednak pismo, a wraz z nim pierwsze zbiory książek, w postaci tabliczek glinianych czy zwojów pergaminów, pojawiło się dopiero ok. 4 tys. lat p.n.e. w Egipcie, Mezopotamii, Indiach i Chinach (Bieńkowska 2005). Tam też odnajdywano najstarsze manuskrypty, eksponowane następnie w muzeach i bibliotekach całego świata.

Pierwotnie biblioteki mieściły się najczęściej przy świątyniach i termach. Do najstarszych bibliotek starożytnego świata należał zbiór tabliczek glinianych w dawnej Niniwie (Irak) z VII w. p.n.e. Legendarną sławą cieszyły się biblioteki królewskie w Egipcie, np. Biblioteka Aleksandryjska, która powstała na przełomie IV i III w. p.n.e., czy biblioteka w Pergamonie z II w. p.n.e. W Europie biblioteki organizowali na większą skalę Grecy i Rzymianie – jedna z najsłynniejszych rzymska Biblioteka Ulpia została założona w II w. n.e.

W średniowieczu pojawił się nowy typ biblioteki – **biblioteka klasztorna**. Religia chrześcijańska odrzucała wytwory kultury świata starożytnego, jako pogańskie, co spowodowało zniszczenie wielu najwartościowszych księgozbiorów. Te, które przetrwały, znalazły schronienie właśnie w bibliotekach klasztornych. We wczesnym średniowieczu gromadzono i kopiowano księgi, m.in. u stóp Góry Synaj (klasztor św. Katarzyny) oraz na półwyspie Athos. Szczególne zasługi miały w tym klasztory benedyktyńskie z ich głównym ośrodkiem Monte Cassino (VI w.). Do grupy słynnych bibliotek klasztornych tego okresu należy zaliczyć również St. Gallen z VII w. w Szwajcarii i Cluny we Francji z X w. W tym czasie mało kto, poza zakonnikami, potrafił czytać, więc prywatne, książęce lub królewskie kolekcje książek były raczej świadectwem „wyższej kultury” i zamożności.

Innym rodzajem organizowanych księgozbiorów były **biblioteki uniwersyteckie**. Do najstarszych i najbogatszych należy zaliczyć m.in.: bibliotekę ufundowaną w XIII w. przez Roberta de Sorbon w Paryżu, bibliotekę przy Durham College w Oxfordzie, założoną przez Ryszarda de Burry w XIV w. (dzisiejszy Trinity College), biblioteki Collegium Caro-

linum w Pradze i Collegium Maius w Krakowie z XIV w. oraz biblioteki w Cambridge z początku XV w.

W krajach islamu biblioteki w okresie średniowiecza osiągnęły znacznie większy stopień rozwoju niż w Europie. Do największych z nich należały „Dom mądrości” w Bagdadzie (IX w.), „Dom wiedzy” w Kairze (XI w.) i biblioteka Omajjadów w Kordobie (Grycz, Gryczowa 1972).

Na funkcję społeczną, jaką pełniły biblioteki w epoce renesansu, miał istotny wpływ wynalazek druku. Książka drukowana nie mogła cieszyć się tym samym poważaniem co rękopis. Najznamienitszymi bibliotekami pozostawały nadal księgozbiory uniwersyteckie i klasztorne. Na fali rozwoju odrodzenia biblioteki zostały upowszechnione i upublicznione. Odkrycia geograficzne, rozwój nowych szlaków handlowych i miast stworzyły podstawy dla wzrostu zamożności i znaczenia nowego stanu, jakim było mieszczaństwo.

Biblioteki już w tym okresie były obiektami, które odwiedzano nie tylko, aby czytać zgromadzone w nich dzieła, ale również, aby zobaczyć rzadkie i wybitne księgozbiory. Możemy mówić również o sferze poznawczej odwiedzania bibliotek przez wędrujących po Europie żaków, uczonych i duchownych. To właśnie we Włoszech organizowano pierwsze księżnice publiczne. We Florencji powstała biblioteka w klasztorze św. Marka, założona przez Kosmę Medyceusza w 1441 r. (Grycz, Gryczowa 1972) i Biblioteka Laurenziana (XVI w.), połączone w XIX w. w jedną Bibliotekę Medicea Laurenziana. W Wenecji w 1468 r. powstała Biblioteka Marciana, słynna z greckich rękopisów.

Wraz z rozwojem epoki odrodzenia, bogacący się patrycjat stworzył duży popyt na książkę. W pogoni za zabytkami literatury klasycznej, zwłaszcza za rękopisami greckimi, biblioteki publiczne i prywatne, organizują wyprawy na Wschód. Powstają i są powiększane prywatne księgozbiory. Bogaci książęta, lubujący się w okazałych budowlach i książkach, tworzą wzory do naśladowania, tak jak Medyceusze we Florencji, gromadząc cenne księgozbiory i budując okazałe gmachy bibliotek. Ludwik XII przenosi w 1500 r. z Pawii do swojego zamku w Blois księgozbiór Sforzów, dając początek Bibliotece Królewskiej, późniejszej Bibliotece Narodowej w Paryżu. Powstają najsłynniejsze zbiory Europy, takie jak: księgozbiór Hartmanna Schedla w Norymberdze, w Rosji: biblioteka Stroganowych oraz biblioteki prawosławnych klasztorów i soborów, w Czechach biblioteka Piotra Voka z Rožmberka nad Wełtawą. Jednocześnie okres reformacji przynosi w Europie rozkwit **bibliotek miejskich**, udostępniających aktualne lektury mieszczanom.

Pod koniec XVI w. do bibliotek przenika styl barokowy, przejawiający się przepychem pomieszczeń bibliotecznych i opraw książek. W ten sposób rody magnackie i książęce dawały wyraz i dowód swojej potęgi i kultury. Powstają wówczas takie znane obiekty, jak El Escorial w Madrycie, Biblioteka Królewska w Paryżu, nadworne biblioteki w Monachium i Wiedniu.

Wiek XVII przyniósł rozkwit **bibliotek publicznych**, budowanych często w postaci znakomitych i okazałych barokowych gmachów i dalszy rozwój bibliotek klasztornych, nie tylko benedyktynów (Wiblingen, Metten), ale również norbertanów, paulinów i jezuitów. Powstają biblioteki uniwersyteckie w Oxfordzie (1602 r.) i Uppsali (1621 r.), a w Niemczech założona zostaje jedna z najwspanialszych w tym kraju Biblioteka Wolfenbüttel (1607 r.). W XVII w. powstaje również najstarsza biblioteka Stanów Zjednoczonych w Uniwersytecie Harvard w Cambridge. Rozkwit nauk przyrodniczych doprowadza do założenia i otwarcia w 1753 r. w Londynie British Museum, które zgromadziło jeden z największych księgozbiorów z zakresu tej dziedziny nauki (Biblioteka Brytyjska). Była to instytucja łącząca w sobie funkcje muzeum i biblioteki. W 1739 r. ukończono bibliotekę klasztorną paulinów na Jasnej Górze, a w 1747 r. powstała jedna z największych w tym czasie polskich bibliotek – biblioteka rodu Załuskich.

Wiek XVIII i XIX przyniósł w Europie sekularyzację klasztorów, których bogate księgozbiory trafiły niejednokrotnie do bibliotek publicznych i prywatnych. Jedną z nich, która dzięki tym zabiegom stała się znaną w całej Europie, była Biblioteka Monachijska, do której spłynęły książki ze 150 klasztorów (Grycz, Gryczowa 1972).

Na przełomie wieku XIX i XX naczelne miejsce przypada bibliotekom narodowym, głównie jako zbiornicom piśmiennictwa danego kraju, które osiągają bardzo wysokie liczby stanu posiadania, a ich siedziby są rozbudowywane w stylu klasycystycznym i modernistycznym. Do największych w tym czasie należą: Biblioteka Narodowa w Paryżu, Biblioteka Muzeum Brytyjskiego w Londynie, Cesarska Publiczna Biblioteka w Petersburgu, Biblioteka im. Lenina w Moskwie, Staatsbibliothek w Berlinie czy Biblioteka Kongresu w Waszyngtonie. Rozwój budownictwa bibliotek w tym okresie charakteryzowały wielki dynamizm i nowe koncepcje. Dopiero w wieku XX zarzucono dotychczas modny przepych i bogactwo wnętrza na korzyść celów użytkowych. Jedną z najnowocześniejszych i najciekawszych bibliotek na świecie, oddaną do użytku w 2002 r., jest Nowa Biblioteka Aleksandryjska w Egipcie.

Współcześnie biblioteka to nie tylko magazyn księgozbiorów, wypożyczalnia i czytelnia, ale również muzeum i galeria sztuki. Biblioteki starają się dotrzeć do odbiorcy, wykorzystując potrzeby poznawcze i turystyczne społeczeństwa. W bibliotekach powstają powierzchnie wystawiennicze, gdzie pokazywane są skarby piśmiennictwa, sale koncertowe, w których regularnie można słuchać muzyki poważnej, czytelnie, sale gier i zabaw dla dzieci, gdzie organizuje się imprezy związane z książką i czytelnictwem, turnieje wiedzy o kraju etc. (Klukowski 2005). Biblioteki to również centra konferencyjne z bogatym zapleczem, przystosowanym do organizowania kongresów i konferencji naukowych.

Biblioteka w przestrzeni turystycznej

Jaka jest rola bibliotek w kształtowaniu przestrzeni turystycznej? Do jakiej grupy należy zaklasyfikować biblioteki rozpatrując walory turystyczne?

Już W. Hunziker i K. Krapf w swej kategoryzacji turystyki wyróżnili podróże w celach naukowych i poznawczych, P. Bernecker pisał o wyprawach z chęci kształcenia (Warszyńska, Jackowski 1979). Migracje związane z ośrodkami uniwersyteckimi w średniowieczu stanowiły zdecydowaną większość, obok ośrodków religijnych, w ogólnej strukturze ruchu turystycznego tej epoki, aż do czasów nowożytnych. Tym samym zakładane biblioteki uniwersyteckie i klasztorne stały się pośrednio również obiektami zainteresowań poznawczych.

W zasadzie podróże turystyczne do bibliotek można zaliczyć do turystyki poznawczej lub krajoznawczej, a same biblioteki zaklasyfikować jako walor krajoznawczy, stanowiący przedmiot zainteresowań poznawczych. Do walorów krajoznawczych zalicza się m.in. zabytki architektury i budownictwa, współczesne charakterystyczne obiekty nauki i kultury oraz muzea i zbiory artystyczne. Część bibliotek jak najbardziej można zaliczyć do tej grupy walorów. Biblioteki uznać można również za walor specjalistyczny, będący przedmiotem zainteresowań np. bibliofilskich.

Ponadto należy zwrócić również uwagę na funkcje turystyczne niektórych bibliotek. Funkcja turystyczna to działalność społeczno-ekonomiczna, która skierowana jest na obsługę turystów (Kowalczyk 2000). Część bibliotek taką funkcję pełni, szczególnie tych, które są uznanymi obiektami muzealnymi. Jak pisze A. Kołodziejczyk (1979), do grupy dóbr kultury klasyfikowana jest m.in. sztuka, a w niej instytucje gromadzące

dobra kultury materialnej, również biblioteki. Tak więc biblioteka może być przedmiotem zainteresowań turysty w ramach turystyki kulturowej, gdzie jedynym i dominującym motywem jest kultura. Nie ma wątpliwości, że książka jest wytworem kultury.

Wiele bibliotek spełnia warunki atrakcji turystycznej, jeżeli stanowią przedmiot zainteresowania turysty i przyciągają ruch turystyczny. Do tych warunków należy zaliczyć „rdzeń”, będący atrybutem miejsca (księgozbiór, architektura, wiek budynku) i „oznacznik” w postaci informacji o rdzeniu (informacja, reklama, marka) (Kurek 2007).

Odwiedzając turystycznie bibliotekę, najczęściej pojawia się grupa motywów, takich jak: chęć poznania i doświadczenia czegoś nowego, doświadczenie estetyczne, edukacja, interakcje społeczne, spotkanie z historią, spotkanie z książką, zainteresowanie architekturą i sztuką, zainteresowanie wybranym zagadnieniem (np. bibliofilstwo). Biblioteka może być przedmiotem zainteresowania w ramach tzw. „turystyki literackiej” (ang. *literary tourism*), definiowanej jako „turystyka do określonych miejsc związanych w różnorodny sposób z literaturą” (Buczkowska 2008) lub „turystyką biblioteczną” (ang. *library tourism*), której opisy pojawiają się sporadycznie w literaturze anglojęzycznej. Biblioteka w końcu pozostaje obiektem zaliczanym do dziedzictwa kulturowego, zarówno jako zabytek architektury, jak i miejsce nagromadzenia dóbr kultury w postaci książek. Tym samym wiele bibliotek wpisanych zostało do rejestru zabytków oraz znalazło się na Liście Światowego Dziedzictwa Kultury i Natury UNESCO przy okazji wpisu znamienitych obiektów klasztornych, pałacowych czy publicznych. Bibliotek, które są wymieniane w ramach obiektów wpisanych na tę listę, jest na świecie ponad 50.

Tabela 1 przedstawia wybrane znaczące biblioteki świata, stanowiące cel podróży turystycznych. Część z nich znajduje się na Liście Światowego Dziedzictwa. Są to zarówno biblioteki czynne, jak i nieczynne, istniejące w całości lub tylko w części. Jednakże zawsze pojawiające się z nazwy i pełnionej funkcji.

Najstarsze biblioteki, które przetrwały do współczesności, stanowią istotny walor turystyczny danej miejscowości i są traktowane jako duża atrakcja turystyczna. Należy do nich zaliczyć np. biblioteki klasztorne, które prócz wyjątkowych księgozbiorów zachowały często wystrój i ducha bibliotek sprzed wieków. Należą do nich z pewnością biblioteki benedyktyńskie, np. w St. Gallen (Szwajcaria), Pannonhalma (Węgry), Reichenau (Niemcy), zachwycające najczęściej barokowymi wnętrzami i meblami oraz średniowiecznymi rękopisami, mapami i renesansowymi globusami.

Tabela 1. Wybrane znaczące biblioteki świata odwiedzane turystycznie

Table 1. Selected major world libraries visited for tourist reasons

Biblioteka Library	Lokalizacja Location
Biblioteka opactwa Benedyktynów	Admont – Austria
Nowa Biblioteka Aleksandryjska	Aleksandria – Egipt
Biblioteka rodów Plantin i Moretus	Antwerpia – Belgia ^{UNESCO}
Biblioteki klasztorne Góry Athos	Athos – Grecja ^{UNESCO}
Staatsbibliothek	Berlin – Niemcy
Portugalska Czytelnia Królewska	Rio De Janeiro – Brazylia
Biblioteka Narodowa Australii	Canberra – Australia
Biblioteka Malatestiana	Cesena – Włochy
Biblioteka Trinity College (The Long Room)	Dublin – Irlandia
Biblioteka Medicea – Laurenziana	Florencja – Włochy
Biblioteka klasztorna	Haghbat – Armenia ^{UNESCO}
Biblioteka katedralna	Hereford – Anglia
Biblioteka soboru św. Zofii	Kijów – Ukraina ^{UNESCO}
Biblioteka Królewska	Kopenhaga – Dania
Biblioteka Muzeum Brytyjskiego	Londyn – Anglia
Biblioteka Ambrosiana	Mediolan – Włochy
Biblioteka opactwa Benedyktynów	Metten – Niemcy
Biblioteka Bodleiana	Oxford – Anglia
Biblioteka opactwa benedyktyńskiego	Pannonhalma – Węgry ^{UNESCO}
Biblioteka Narodowa (Biblioteka Królewska)	Paryż – Francja
Biblioteka w Świątyni Yunjun	Pekin – Chiny ^{UNESCO}
Biblioteka klasztoru Norbertanów na Strahovie	Praga – Czechy
Biblioteka Klementinum	Praga – Czechy
Biblioteka opactwa benedyktyńskiego	Reichenau – Niemcy
Biblioteka Angelica	Rzym – Włochy
Biblioteka królewska El Escorial	San Lorenzo de El Escorial – Hiszpania ^{UNESCO}
Biblioteka opactwa Benedyktynów	Sankt Gallen – Szwajcaria ^{UNESCO}
Biblioteka Piccolomini	Siena – Włochy
Biblioteka klasztorna	Św. Katarzyna – Egipt ^{UNESCO}
Biblioteka Królewska Savoy	Turyń – Włochy
Biblioteka Kongresu	Waszynton – USA
Biblioteka Watykańska	Watykan ^{UNESCO}
Biblioteka Anny Amalii – Klasyczny Weimar	Weimar – Niemcy ^{UNESCO}
Biblioteka Marciana	Wenecja – Włochy
Biblioteka opactwa Benedyktynów	Wiblingen – Niemcy
Biblioteka Albertina	Wiedeń – Austria
Biblioteka Narodowa	Wiedeń – Austria
Biblioteka Księcia Augusta	Wolfenbüttel – Niemcy

Źródło: opracowanie własne. / Source: author's own elaboration.

Biblioteki klasztorów Góry Athos (Grecja) i Św. Katarzyny (Egipt) to przykłady bibliotek znanych przede wszystkim ze swych starożytnych księgozbiorów. Monumentalne biblioteki narodowe, jak: Biblioteka Brytyjska (British Museum), Biblioteka Kongresu w Waszyngtonie (USA), czy biblioteki królewskie: El Escorial (Hiszpania), w Turynie (Włochy), Kopenhadze (Dania), Paryżu (Francja) i Wiedniu (Austria), zachwycają bryłą budynku, bardzo często nawiązującą do architektury klasycznej. Biblioteki te, jako skarbnice księgozbiorów narodowych, posiadają ekspozycje odwiedzane przez licznych turystów-krajoznawców.

Bardzo interesującą grupę bibliotek stanowią biblioteki-muzea, jak np. Biblioteka Księżnej Anny Amalii w Weimarze, kierowana niegdyś przez Goethego, wpisana w 1998 r. na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Niewątpliwie wyjątkową w skali świata jest biblioteka Plantin-Moretus w Antwerpii, będąca jednocześnie muzeum drukarstwa renesansowego i barokowego, wpisana również na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Odmienną kategorią są biblioteki uniwersyteckie, np. Biblioteka Bodleiana w Oxfordzie, czy biblioteki St. John's i Queen's College w Cambridge lub Biblioteka Sorbony w Paryżu.

Walory zabytkowych bibliotek można podzielić na następujące kategorie: budynek i jego architektura, wnętrza i ich wystrój, meble (w tym regały na książki), książki, mapy, starodruki, dokumentacja biblioteczna, pozostałe eksponaty (np. globusy, obrazy, rzeźby). Większość zabytkowych bibliotek to biblioteki nieczynne lub o ograniczonym dostępie do księgozbiorów (w Polsce przykładem mogą być biblioteka paulinów na Jasnej Górze, biblioteka na zamku w Kórniku czy biblioteka Collegium Maius).

Krajoznawcza klasyfikacja bibliotek

Rozpatrując bibliotekę jako walor krajoznawczy, należy zastanowić się nad ich krajoznawczą klasyfikacją. Nie każda jednak biblioteka będzie pozostawała w centrum zainteresowań poznawczych turysty. Jednakże większość historycznych bibliotek i księgozbiorów pojawia się w programach wycieczek turystycznych lub jest promowanych jako atrakcja turystyczna. Podobnie jak wiele zabytków i muzeów, biblioteki mają swoją rangę. Niestety, autorom nie udało się pozyskać wiarygodnych statystyk ruchu turystycznego w wymienionych wyżej bibliotekach. Należy jednak pamiętać, że biblioteki prowadzą takie statystyki, a wielkość ruchu tury-

stycznego może być przydatna w ocenie atrakcyjności turystycznej poszczególnych obiektów.

Biblioteki pod względem krajoznawczym można podzielić na:

1. **Biblioteki klasztorne (zakonne)** to typ dominujący w średniowieczu, jako główne ognisko kultury i nauki. Wiele tego typu bibliotek zachowało się do dziś, posiadają znaczące zbiory starodruków oraz zachowany historyczny wystrój wnętrz. Najcenniejsze to biblioteki benedyktyńskie, cysterskie, dominikańskie, koptyjskie, prawosławne i zakonów anglosaskich (np. Monte Cassino, Athos, St. Gallen).

2. **Biblioteki kościelne (kapitulne, kolegiackie, parafialne)** powstawały przy świątyniach, służąc do wykonywania i szerzenia kultu religijnego. Biblioteki te posiadają najczęściej ciekawe zbiory kazań, żywotów świętych, dzieł filozoficznych. Na wyróżnienie zasługują **biblioteki protestanckie** oraz powstające od XVI w. **biblioteki seminaryjne**, gromadzące księgozbiory do celów dydaktyczno-wychowawczych, które można zaliczyć również do bibliotek akademickich.

3. **Biblioteki akademickie (uniwersyteckie, seminaryjne)**, będące ogólnymi bibliotekami szkół wyższych. Wywodzą się ze średniowiecza. Powstawały wraz uniwersytetami (np. biblioteka Collegium Maius w Krakowie).

4. **Biblioteki dworskie (nadworne, królewskie, pałacowe, zamkowe)** były gromadzone w rezydencjach panujących, najczęściej dla podniesienia przepychu dworu, jako rezultat zamięłowań bibliofilskich, czasem jako wyraz mecenatu naukowego i kulturalnego. Łączono je niekiedy ze zbiorami sztuki i archiwami. Biblioteki dworskie były często powiększane przez kolejnych właścicieli zamku lub pałacu. Z czasem przekształcały się w biblioteki publiczne: państwowe czy narodowe (np. Biblioteka Królewska El Escorial).

5. **Biblioteki rodowe (prywatne)** stanowiące własność jednej rodziny, która łożyła na utrzymanie i pomnażanie zbiorów. Służyły w zasadzie tylko ich właścicielom. Mieściły się w rezydencjach rodowych (np. biblioteka Zamoyskich).

6. **Biblioteki fundacyjne** były najczęściej bibliotekami prywatnymi oddanymi do użytku publicznego. Powstawały dzięki trosce i dbałości zamożnych osób o rozwój kultury i piśmiennictwa narodowego (np. Biblioteka Bodleiana w Oxfordzie).

7. **Biblioteki mieszczańskie** sięgające swymi początkami XIV i XV w. Są to najczęściej prywatne zbiory wykształconych i zamożnych mieszczan, zgromadzone w kamienicach lub przy księgarniach miejskich.

8. **Biblioteki specjalistyczne** gromadzące zbiory dotyczące jednej lub kilku pokrewnych dziedzin wiedzy lub tematyki (np. muzyczne, medyczne) (Biblioteka Prawa Międzynarodowego w Pałacu Pokoju w Hadze).

9. **Biblioteki narodowe** są głównymi bibliotekami państwowymi, gromadzącymi i udostępniającymi księgozbiór danego narodu. Są to najczęściej uniwersalne biblioteki naukowe. Krajoznawczo ciekawe ze względu na monumentalną architekturę budynków. W Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich IFLA zrzeszone są 153 biblioteki narodowe z całego świata. Stanowią one grupę najważniejszych i najciekawszych światowych bibliotek, będących również celem wycieczek turystycznych.

10. **Biblioteki parlamentarne** zakładane przy budynkach parlamentu i podporządkowane potrzebom urzędów państwowych (np. Biblioteka Zgromadzenia Narodowego w Paryżu).

11. **Biblioteki-muzea** są najczęściej księgozbiorami muzealnymi w dawnych budynkach bibliotek lub zostały założone przy muzeach. Istotną rolę pełnią także, posiadające księgozbiory i ekspozycje biblioteczne, **muzea książki**. Do najciekawszych tego typu obiektów należy m.in. Muzeum Plantin-Moretus w Antwerpii, założone w 1876 r. Znajduje się tam drukarnia, odlewnia czcionek i biblioteka gromadząca urządzenia, zbiory, dzieła sztuki sięgające XVI w. Równie ciekawe jest Muzeum Knihy w miejscowości Žďár nad Sázavou (Czechy) oraz British Museum w Londynie (Anglia).

Biblioteka jako produkt turystyczny

Biblioteka może w określonych warunkach stać się produktem turystycznym typu „obiekt” (Stasiak 2000). Podobnie jak w muzeum, składowe takiego produktu to: zbiory (wielkość, różnorodność, oryginalność i unikatowość), siedziba (architektura, wystrój wnętrz, kubatura, infrastruktura), ekspozycja (sposób prezentacji zbiorów, aranżacja ekspozycji) i działalność (udostępnianie księgozbiorów, działalność edukacyjna, konferencyjna).

W rozpatrywanym aspekcie biblioteka może stanowić produkt turystyczny sama w sobie, jako oddzielna instytucja użytku publicznego, być częścią produktu turystycznego w ramach większej jednostki muzealnej, eksponującej pomieszczenia biblioteczne jako część obiektu muzealnego, lub sam księgozbiór może być jedynie częścią większej ekspozycji.

Współcześnie biblioteki, starając się pozyskać odbiorcę, organizują w ramach swojej przestrzeni ekspozycje, imprezy kulturalne czy nawet odgrywają rolę centrów konferencyjnych. Przykładem może być Biblioteka Aleksandryjska, której nowy budynek, oddany w 2002 r., obejmuje: trzy muzea (antyku, rękopisu i historii nauki), galerie wystawowe i centrum konferencyjne na 3 tys. gości oraz centrum kaligrafii i piśmiennictwa.

Podobne funkcje pełni Biblioteka Królewska w Kopenhadze, która jest jednocześnie duńskim muzeum książki i druku, posiadającym jeden z największych na świecie zbiorów inkunabułów. Biblioteka prawie zawsze jest miejscem ekspozycji stałych lub czasowych, najczęściej prezentujących historię książki, drukarstwa, bibliotekarstwa. Wielokrotnie na terenie bibliotek odbywają się okolicznościowe wystawy, odczyty naukowe, prezentacje książek.

Biblioteka może stanowić produkt turystyczny, jednak w opinii autorów zależy to od rangi i dziejów samej biblioteki lub księgozbioru w niej zgromadzonego. Istotnym elementem, w przypadku biblioteki – produktu turystycznego, jest promocja i stopień udostępnienia dla zwiedzających. Biblioteki posiadają często wyodrębnione jednostki i personel obsługujący ruch turystyczny.

Należy jednak mieć świadomość istniejących konfliktów w bibliotece pomiędzy czytelnikiem a turystą. Ich oczekiwania stoją w opozycji, tym samym jest to niewątpliwie bariera ograniczająca ruch turystyczny i funkcje turystyczne bibliotek.

Biblioteki mogą stanowić ponadto ogniwo sieci IT (informacja turystyczna), szczególnie małe biblioteki miejskie lub wiejskie, pełniące jednocześnie funkcję centrum kulturalnego i informacyjnego. W końcu biblioteka to źródło wiedzy krajoznawczej i turystycznej zgromadzonej w księgozbiorach.

Podsumowanie

Autorzy starali się wykazać, że biblioteka, spełniając odpowiednie warunki i posiadając określony potencjał, może być obiektem zainteresowań poznawczych turysty, może odgrywać rolę atrakcji turystycznej oraz stanowić produkt turystyczny. Przedstawiona lista wybranych, znaczących światowych bibliotek miała na celu uświadomienie czytelnikowi, że biblioteka to nie tylko miejsce wypożyczania książek lub czytelnia, ale

to również materialne dziedzictwo kultury, bardzo często znakomity zabytek architektury i obiekt muzealny. Biblioteka może być przedmiotem zainteresowań turystów odbywających wycieczki w ramach turystyki kulturowej i krajoznawstwa lub turystyki specjalistycznej.

Należy również pamiętać, że w dobie informatyzacji i rozwoju mass mediów, ogólnej dostępności do kultury masowej i popularnej, kontakt z książką jest coraz bardziej ograniczony ze względów cywilizacyjnych. Wobec tego wykorzystanie bibliotek w turystyce poznawczej ma istotne znaczenie dla zmiany niepokojącego trendu odwracania się społeczeństwa, szczególnie młodzieży, od słowa pisanego. Turystyka kulturowa, dobrze zorganizowana, może odegrać znaczącą rolę w kształtowaniu świadomości kulturowej jej uczestników.

Turystyka jest jednym z typów kontaktu kulturowego, w którym dochodzi do zetknięcia się kultur przez interakcję. Wobec tego turystyczne wykorzystanie bibliotek wpływać może pozytywnie na kształtowanie postaw turysty. Jedną z najważniejszych może być zrozumienie istotności książki i wielości funkcji, jakie pełni biblioteka. Tym samym wycieczki do bibliotek mogą pomóc w budowaniu potrzeby kontaktu z książką, a poprzez to budowaniu świadomości kulturowej, historycznej i geograficznej. Przygotowanie biblioteki na potrzeby turystyki kulturowej, udostępnianie wizualne księgozbiorów turystom, szczególnie w najbardziej znaczących bibliotekach, jest ważnym elementem kształtowania tej świadomości. Istotnym problemem jest jednak brak świadomości zarządzających bibliotekami o możliwości udostępnienia bibliotek dla ruchu turystycznego. Zmiana ta powinna polegać na spojrzeniu na bibliotekę z perspektywy nie tylko czytelnika, ale również zwiedzającego i turysty.

W opinii autorów, biblioteka i analiza ruchu turystycznego w bibliotekach, powinny stanowić jeden z elementów badań nad turystyką kulturową oraz przedmiot badań bibliotekoznawstwa, co zostało zasygnalizowane w przedstawionym artykule.

Literatura

- Birkenmajer A., Kocowski B., Trzynadlowski J., 1971, *Encyklopedia wiedzy o książce*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków.
Bieńkowska B., 2005, *Książka na przestrzeni dziejów*, Wyd. CEBID, Warszawa.
Buczkowska K., 2008, *Turystyka kulturowa*, AWF, Poznań.
Grycz J., Gryczowa A., 1972, *Historia książki i bibliotek w zarysie*, POKKB, Warszawa.

- Klukowski B., 2005, *Książnice narodowe świata*, Wyd. CEBID, Warszawa.
- Kołodziejczyk A., 1979, *Rola elementów kultury w turystyce*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Kowalczyk, 2000, *Geografia turystyki*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Kurek W., 2007, *Turystyka*, PWN, Warszawa.
- Stasiak A., 2000, *Muzeum jako produkt turystyczny*, [w:] Szwichenberg A., Dziegieć E. (red.), *Przemysł turystyczny*, Politechnika Koszalińska, Uniwersytet Łódzki, Koszalin.
- Warszyńska J., Jackowski A., 1979, *Podstawy geografii turystyki*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.

Libraries as an object of interest in the study of tourism

Summary

The paper attempts to highlight the issue of using buildings which originally were not included in the range of tourist interest for culture tourism. The buildings, on fulfilling certain conditions, perform a tourist function thus adding a new area, originally a non-tourist one, to the sphere of tourism. The authors include libraries in such a type of objects.

The authors try to demonstrate that a library fulfilling certain conditions and having defined potential can be of interest for a tourist, can be a tourist attraction and a tourism product. The list of selected major world libraries is presented and supposed to make the reader aware that a library is not only a place where one borrows books or a reading room but it is tangible cultural heritage and very frequently a splendid architecture monument and a museum as well. A library is a subject of interest for tourists motivated by culture tourism and sightseeing or specialist tourism. It is also worth remembering that in the age of information technology and mass media development and general access to pop and mass culture, a contact with a book is more and more limited for civilisation reasons. In the face of this, using libraries in cognitive tourism is of great importance from the perspective of trying to reverse the worrying tendency of the society, and youth in particular, being reluctant towards the written word. Culture tourism which is well-organised may play a significant role in forming cultural awareness of its participants.

Tourism is one of culture contact types in which cultures are brought together via interaction. Consequently, tourist use of libraries may exert a positive influence on forming the tourist's attitudes. One of the most important of these attitudes is understanding the significance of a book and the multitude of functions that a library performs. Therefore, trips to libraries can help to establish the need for contact with a book and, thus, to develop cultural, historical and geographical awareness. Preparing a library for culture tourism requirements, visual access to a book collection for tourists, especially in major libraries are

important elements of developing this awareness. However, a crucial problem is that library management is unaware of the possibility of making libraries accessible to tourists. The change should consist in perceiving a library not only from the perspective of a borrower but of a visitor and tourist as well.

The authors think that a library and the analysis of tourism in libraries should be elements of research into culture tourism as well as the subject of library science research, which is mentioned in this paper.

Translated by Wiktor Pskit